

”זוכר הברית”

בסיום המבול כרת ה' ברית עם נח לאות כי לא יהיה עוד מבול על הארץ:

”וַיֹּאמֶר אֱ-לֹהִים זֹאת אוֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם לְדֹרֹת עוֹלָם: אֵת קִשְׁתִּי נֹתַתִּי בְּעָנָן וְהִתְהַלְאֹת לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ: וְהָיָה בְּעָנָן עָנָן עַל הָאָרֶץ וְנִרְאָתָה הַקִּשְׁתֹּת בְּעָנָן: וְזָכַרְתִּי אֵת בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל בְּשׂוֹר וְלֹא יְהִיָּה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחֵת כָּל בְּשׂוֹר” (בראשית ט', יב-טו)

בעקבות ברית זו, אומרת הגמרא שיש לברך על ראיית הקשת: ”הרואה את הקשת בענן... מברך 'ברוך זוכר הברית'”, ולפי דעות אחרות שם יש להוסיף גם ”ונאמן בבריתו וקיים במאמרו” (ברכות נט ע”א).¹

יש לשים לב, שהניסוח המופיע כאן, ”וְזָכַרְתִּי אֵת בְּרִיתִי...”, מופיע גם בהקשר של ברית ה' לעם ישראל לאחר הגלות: ”וְזָכַרְתִּי אֵת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאָף אֵת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאָף אֵת בְּרִיתִי אַבְרָהָם וְהָאָרֶץ אֲזַבֵּר” (ויקרא כ”ו, מב). מקבילה יחידאית זו במקרא מלמדת יסוד חשוב ומרכזי ביותר במחשבת ישראל: ברית ה' עם ישראל אינה עומדת בפני עצמה, אלא מהווה המשך לבריתו עם תבל ומלואה! הברית עם כל יושבי תבל היא בסיסית, ומאפשרת בניית עולם מיושב. הברית עם ישראל היא קומה נוספת לברית זו – הדורשת ומאפשרת לא רק את יישוב העולם, אלא את תיקונו.

אחת מהברכות הייחודיות במוסף של ראש השנה היא ברכת זיכרונות. הברכה משלבת בין אופיו האוניברסלי של היום ובין אופיו הישראלי, המסמלים את הבריתות שהוזכרו:

”אֵתָּה זֹכֵר מַעֲשֵׂה עוֹלָם וּפְקֻדָּה כָּל יְצוּרֵי קִדְם... זֶה הַיּוֹם תִּחְלַת מַעֲשֵׂיךָ זְכָרוֹן לְיוֹם רְאִשׁוֹן 'כִּי חָק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֹא-לֵהִי יַעֲקֹב' (תהילים פ”א, ה). וְעַל הַמּוֹדִינֹת בּוֹ יֹאמֶר אִיזוֹ לַחֲרֵב וְאִיזוֹ לְשָׁלוֹם אִיזוֹ לְרָעַב וְאִיזוֹ לְשִׂבְעַת וּבְרִיּוֹת בּוֹ יִפְקְדוּ לְהַזְכִּירָם לְחַיִּים וְלַמָּוֹת...”

ראש השנה הוא יום הדין של האנושות כולה, אך דבר זה נגלה לעולם רק בתורת ישראל. לאחר שניתנה התורה, הגילוי מאפשר לכל יושבי תבל להתכונן ליום הדין, אם רק ירצו בכך.

1. וכך נפסק להלכה: רמב”ם, הלכות ברכות פ”י, הט”ז; שולחן ערוך, אורח חיים רכ”ט, א.

התפילה ממשיכה בתיאור של זכירת נח:

"וְגַם אֶת נֹחַ בְּאַהֲבָה זָכַרְתָּ, וְהִפְקָדְתָּהוּ בְּדַבָּר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים בְּהִבְיָאֲךָ אֶת מִי הַמְּבֹרָךְ לְשֵׁהַת כָּל בְּשׂוֹר מוֹפְנֵי רַע מַעֲלֵלֵיהֶם, עַל כֵּן זָכְרוֹנוֹ בְּאֵל לְפָנֶיךָ ה' אֱ-לֹהֵינוּ - לְהַרְבּוֹת זְרַעוֹ כְּעַפְרוֹת תְּבֵל וְצִאֲצָאִיו כְּחוֹל הַיָּם."

הברכה "להרבות זרעו בעפר וכחול הים" לא נאמרה לנח אלא לאברהם, יצחק ויעקב² נראה שברכת זיכרונות משתמשת במכוון בניסוח זה כדי ללמדנו יסוד חשוב: השכר שהובטח לעם ישראל אינו בלעדי לו, והוא יכול להתמש אצל כל יושבי תבל. דבר זה יקרה כשעם ישראל ימלא את ייעודו ויהיה "מְמֹלְכֶת כְּהַגִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ" (שמות י"ט, ו), וכשכל הגויים ילמדו ממנו: "וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לָבוֹ וְנִעֲלָה אֵל הַר ה' אֶל בֵּית אֱ-לֹהֵי יַעֲקֹב וַיִּרְנוּ מוֹדְרָקָיו וְנִלְכָה בְּאַרְהֶתָיו כִּי מוֹצִיֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדָבַר ה' מִירוּשָׁלַם" (ישעיהו ב', ג). ייחודו של עם ישראל הוא בהיותו מוביל את האנושות, ולא בהיותו רכיב מנותק ממנה.

ברכת זיכרונות מביאה זה לצד זה את זיכרונו של נח ואת זיכרונו של עם ישראל. זכירת שתי הבריתות יחד קושרת ביניהן, ומבהירה שאין האחת מתקיימת בלי חברתה. כשם שהעולם לא יכול להתקיים ללא ישראל וללא תורה³ כך גם זכות הקיום של עם ישראל אינה עצמאית, אלא כחלק מהעולם כולו.

לסיום נזכיר, שבספרות החסידות מצאו רמזי יפה לשילוב תורת ישראל עם הערכים של בני נח בניסוח "כתה יתנו לך": כת"ר בגימטרייה הוא 620, דהיינו חיבור של תרי"ג מצוות יחד עם שבע מצוות של בני נח. במילים אחרות, החיבור של תורת ישראל עם הערכים הבסיסיים של אומות העולם הוא היסוד של "כתה מלכות".

2. ראו בראשית י"ג, טז; כ"ב, יז; כ"ח, יד; ל"ב, יג.
3. ראו רש"י בראשית א', לא.